

SCRIERILE LITERARE ALE LUI TRAIAN BRĂILEANU¹

ALEXANDRU-OVIDIU VINTILĂ

Keywords: Brăileanu, sociologist, politician, traditionalism, nationalism, themes, literary, epoch.

Traian Brăileanu's literary works

(Abstract)*

Our study, *The Literary Works of Traian Brăileanu*, analyzes Traian Brăileanu's literary work by taking into account some short-stories and some poems that he wrote in his youth. We presented the literary background of this historical period and the importance of „Junimea” Society. We considered that the literary work of this important Romanian professor, sociologist and politician was not explored enough by the specialists. This is why we analyzed all his short-stories *The Death of the Horse*, *Grindica*, *A Bachelor Lad*, *The Animal*, *Irina* and *The Wedding of Chirilă*, but also parts of his *Memories*, written in prison. We observed that in his prose, Traian Brăileanu developed ordinary themes like the nature, the love, the life in the country, ideas that placed him in the area of traditionalism and nationalism. We said in our study that the literary work of Traian Brăileanu was important in his period because it represented the literature of the group of Cernăuți, young people that cultivated the Romanian spirit of the epoch.

Românii din Bucovina, deși aflați sub ocupație străină, nu au precupețit nici un efort pentru a-și menține identitatea și a promova românismul, scriind literatură cu specific național. Naționalismul cultivat în majoritatea scrierilor bucovinenilor va fi îmbrățișat și de semnatarii din revista „Junimea literară”², care, animați de un

¹ Traian Brăileanu (14 septembrie 1882, Bilca – 3 octombrie 1947, Aiud) a fost un cunoscut filosof și sociolog, profesor și decan în cadrul universității cernăuțene din perioada interbelică, traducător din Kant și Aristotel, autor de volume și studii de specialitate bine primite atât de specialiștii din țară, cât și de cei din străinătate, întemeietor de revistă și școală sociologică, membru al Academiei de Științe Politice de pe lângă Columbia University din New York, fost ministru al educației într-una dintre cele mai grele perioade pentru România, 14 septembrie 1940 – 21 ianuarie 1941, decorat de regele Carol al II-lea cu titlul de „comandor al Ordinului «Coroana României»”.

* Traducere: Alexandru-Ovidiu Vintilă.

² Literatura din Bucovina începutului de secol XX se leagă de numeroasele activități ale Societății studențești „Junimea”, o continuatoare a Societății „Arboroasa” (1877–1878). Publicația „Junimea

„atotputernic suflu național”³, vor scrie, urmărind, așa cum preciza Constantin Loghin, direcția trasată de O. Goga. Astfel, temele preferate de scriitorii bucovineni se legau, în principal, de nevoia de a-și manifesta iubirea față de patrie: „Numai rar îi va încânta pe poeții noștri natura cu frumusețile-i pitorești, numai din când în când îi va ademini femeia cu farmecele-i gingașe, dar dragostea fierbinte de neam și țară îi va domina în majoritatea poeziilor lor”⁴.

Înființarea unei reviste literare sub egida Societății „Junimea” a fost propusă de filozoful și sociologul Traian Brăileanu, pe atunci student eminent preocupat nu doar de filozofie, ci și de promovarea literaturii din Bucovina. Traian Brăileanu a rămas în istorie nu doar ca om de știință și teoretician riguros, ci și ca un intelectual care și-a manifestat preocuparea pentru fenomenul cultural, pentru literatură prin publicarea unui număr restrâns de proze și a unui grupaj de poezii.

Primele sale scrieri literare se leagă firește de apariția revistei „Junimea literară”. Traian Brăileanu scrie în *Memoriile* sale că, după ce a fost ales președinte literar al „Junimii”, a făcut o serie de propuneri, printre care și înființarea unei reviste literare editată de această societate. El își amintește de o discuție pe care a avut-o cu George Tofan, care afirma că ar fi fost cu neputință să tipărească o revistă de acest gen o dată pe lună, date fiind lipsurile materiale pe care le întâmpina societatea: „«Dar e o rușine», îi răspundea Traian, că noi Românii din Bucovina să nu putem tipări o mică revistă literară. Avem vechea și bogata «Societatea pentru literatura și cultura română», avem societatea academică «Junimea», cu atâția membri activi și câteva sute de membri emeritați; cum nu se va putea plăti tiparul unei reviste care să apară o dată pe lună! Nu sunt scriitori? Dar, de unde știi că nu sunt, dacă n-au unde publica? Eu, de pildă, mă oblig să scriu pentru fiecare număr câte pagini vrei – proză, chiar și poezii, iar tu ai să scrii «Cronica», recenzii și alte bazaconii. Imaginează-ți că această revistă va trebui să fie în orice casă de intelectual român: preot, învățător, magistrat etc.”⁵.

Începând cu anul 1904, Traian Brăileanu publică o serie de scrieri în revista „Junimea literară”: *Îmi scrii; Baladă; Sonet* (poezii)⁶, *Moartea iepii* (schiță umoristică)⁷, *Grindica* (schiță)⁸, *Un flăcău tomnatec* (schiță)⁹, *Dihania* (schiță)¹⁰, *Irina*

literară” ia ființă la începutul anului 1904, cu o redacție condusă de Ion Nistor și George Tofan, revistă în care vor fi publicate nume importante ale literaturii bucovinene.

³ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918 (În legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 1996, p. 283

⁴ *Ibidem*.

⁵ Traian Brăileanu, *Memorii*, București, Editura Albatros, 2003, p. 81–82.

⁶ *Îmi scrii; Baladă; Sonete*, în „Junimea literară”, Cernăuți, anul I, nr. 11, 1904, p. 165; nr. 12, p. 204; anul VII, nr. 2–3, 1910, p. 30.

⁷ *Moartea iepii*, în „Junimea literară”, anul I, nr. 2, 1904, p. 24–25.

⁸ *Grindica*, în „Junimea literară”, anul I, nr. 8, 1904, p. 131–133.

(nuvelă)¹¹ și *Nunta lui Chirilă* (schiță)¹². Acestea sunt, de fapt, singurele scrieri literare semnate de sociologul român, care în mod cert nu avea pretenții de literat. Debutul său în literatură, la vârsta de 22 de ani, anunță însă condeiul fin din scrierile teoretice de mai târziu și firul narativ bine trasat din *Memoriile* redactate în perioada detenției.

Proza lui Traian Brăileanu este inspirată, la fel ca scrierile colegilor de generație, din viața țaranului român. Constantin Loghin susține că Traian Brăileanu „înțelege să ne redea mai ales foarte fidel firea țaranului în partea ei umoristică. Umorul e nota predominantă a acestor schițe, umor care câteodată devine șarjă. Umorul lui rezultă din situații, din caracterizări, din observații și din cuvinte”¹³. Prinderea unui dihor în curtea unui gospodar (*Dihania*) sau o nuntă aranjată (*Nunta lui Chirilă*) sunt subiecte pe care Traian Brăileanu le dezvoltă cu umor și ironie și le folosește ca pretexte pentru a descrie societatea rurală, cu lipsurile și cu patimile ei. În *Dihania* (1905), scriere pe care Constantin Loghin o consideră „cea mai reușită schiță a sa din orice punct de vedere”¹⁴, se povestește cum, în luna Paștilor, un gospodar prinde în ograda lui un dihor. Captura animalului este un prilej de mare bucurie, nu doar pentru copilul familiei, ci și pentru sătenii care, în drum spre biserică, se opresc să se mire de isprava lui Tanasă: „Clopotele trăgeau de liturgie și oamenii începură a trece la biserică. Tanasă își primbla dihania prin ogradă. La gard se strânseseră mai mulți oameni și mai ales băieți și priviau la dihanie. Și Tanasă veni la gard și prinse fi, povesti, câte găini i-a mâncat dihania și cum l-a prins. Ba megieșii chibzuiau ori de tot aista dihor le-a mâncat și lor gobăile, iar Tanasă își află chiar și cumpărător pentru blană”¹⁵. Și cum prinderea dihorului este un lucru cu meșteșug, Tanasă își implică toți membrii familiei, ba chiar și pe sătenii care privesc minunea cu interes: „Da cum să-l împuști în gviteje?! Acum intrară toți cei din drum în ogradă și se făcu sfat mare, că doar n-ar scăpa dihania cu viață”¹⁶. Deznodământul schiței este abrupt, așa cum sunt, de fapt, toate finalurile prozelor lui Traian Brăileanu, semn al lipsei de experiență în scris a tânărului junimist. Cu toate acestea, autorul definitivează fiecare schiță umoristică cu o ironie fină care va constitui marca prozelor sale. După îndelungi strădanii din partea lui Tanasă și a sătenilor, dihania va fi împușcată, iar oamenii vor profita de ocazia ivită

⁹ *Un flăcău tomnatec*, în „Junimea literară”, anul II, nr. 1, 1905, p. 9–11.

¹⁰ *Dihania*, în „Junimea literară”, anul II, nr. 5, 1905, p. 69–71.

¹¹ *Irina*, Cernăuți, Editura Societatea Tipografică Bucovineană, 1908, 58 p. Nuvela a mai fost publicată în serial și în „Junimea literară”, anul V, nr. 1, 1908, p. 7–10; nr. 3, p. 54–59; nr. 4, p. 72–75; nr. 7–8, p. 145–148.

¹² *Nunta lui Chirilă*, în „Junimea literară”, anul V, nr. 9–10, 1908, p. 189–193.

¹³ Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 323–324.

¹⁴ *Ibidem*, p. 325.

¹⁵ *Dihania*, în *op. cit.*

¹⁶ *Ibidem*.

pentru a sărbători așa cum numai românul neaș știe să o facă: „Într-o clipă ograda era plină de gateje și dihania spariată încercă să scape la larg. Însă o împușcătură bine chibzuită îi făcu capătul. După amiazăzi se strânsură toți la vadra de rachiu și pe ruinele grămezii de gateje se săvârși praznicul dihorului mult chinuit, care se odihnia acum în liniștea de veci într-un cui după ușa tinzii”¹⁷. Prin fraze scurte, fără prea multe artificii stilistice, Traian Brăileanu reușește să creeze atmosfera specifică satului românesc de la începutul secolului XX și să ofere acțiunii o dinamică și o ritmicitate susținute.

În *Nunta lui Chirilă* (1909), miza este satirizarea moravurilor din lumea rurală, pretextul schiței fiind o nuntă aranjată de părinți. Ineditul situației constă în faptul că nu părinții miresei tratează uniunea, ci tatăl iubitelui miresei, care pentru a-și determina fiul să evite o alianță nereușită, îi oferă fetei zestre și o căsătorește cu prostul satului. Scena în care gospodarul Dumitru se întâlnește cu tatăl fetei, Anton, și discută despre măritișul acesteia se rezumă la un schimb de replici directe, care surprind perfect caracterul celor doi bărbați, interesați doar de propriul câștig, nu de fericirea copiilor. Pe de o parte, Dumitru scapă de o noră săracă pe care nu și-o dorește, pe de altă parte Anton nu mai este nevoit să facă sacrificii materiale pentru a-și așeza la casa ei fiica. Așa că Anton cade foarte repede la învoială. În câteva fraze, Brăileanu surprinde cu meșteșug discuția dintre cei doi bărbați: „Dumitru îi desfășură ceea ce gândia el. Era un flăcău al unei vădane, Chirilă, cam prost nu-i vorbă, căci era de doi ani eșit din cătane și nu putuse să se însoare, nevrând nici o fată să meargă după el. Nu era tocmai sărac. «Și», sfârși badea Dumitru vorba: «cu ceea ce-i dau eu Domnichii și cu locșorul ce-l are Chirilă pot să trăiască amândoi binișor». De unde până unde se învoiră și plecară spre cârșmă ca să bea într-un noroc bun și Doamne ajută!” Din acest punct, evenimentele se succed cu repeziciune: Chirilă, pe care nici o fată din sat nu vruse să îl ia de bărbat, acceptă înțelegerea fericit, iar tânăra mireasă, Domnica, este nevoită, la fel ca iubitul ei, Simion, să accepte hotărârea părinților. Cu umor-i caracteristic, Brăileanu rezolvă parțial situația prin fuga miresei cu Simion, alături de care se întoarce la părinți peste câteva zile: „Domnica a venit la tată-său, de la care a mâncat o bătaie strașnică, și nici pentru Simion n-a tăiat tată-său un vițel gras. Dar la urma urmei: Câte comedii nu se întâmplă, care au un sfârșit tragic?”

La fel ca și schița *Dihania*, și *Nunta lui Chirilă* este înțesată de sentințe care sporesc comicul de limbaj al prozelor lui Traian Brăileanu: „Dar Adam pentru un măr a fost dat afară din rai și Gheorghică pentru un sân de pere dulci să nu se lase tras de urechi!” sau „Ca toți oamenii slabi de minte, era și Chirilă tare de virtute”. Autorul schițează în interiorul prozelor sale foarte multe situații comice care conturează

¹⁷ *Ibidem*.

caractere și au rol moralizator. Chirilă, spre exemplu ajunge prostul satului după ce adoarme pe câmp, la cosit, în toiul amiezei și se trezește a doua zi, în plină duminică, și își continuă lucrul, crezând că nu a ațipit decât câteva clipe. Totul culminează cu momentul în care îi fuge în toiul nunții nevasta, fapt care îi va determina pe oamenii satului să îi dea încă o lecție: „Nălucele l-au primit în mijlocul lor, au făcut roată, iar una i-a ținut o voroavă bine chibzuită, în care i-a dovedit, că însuratul nu-i pentru proști. Apoi i-a șters o palmă zdravănă, iar când vru să-i mai dea una, strigă Chirilă: «Nu da măi Ion!» După palmă Chirilă îl cunosc pe Ion al Dascălului, căci auzise că cine capătă o palmă de la el nu mai are durere de măsele”.

Literatura este pentru Traian Brăileanu și un mijloc prin care își poate prelucra teoriile etice în legătura cu societatea în care își duce existența. Pentru Brăileanu, ca și pentru scriitorii precum Ioan Slavici, I. L. Caragiale sau Barbu Ștefănescu Delavrancea, scrisul transformă, îndreaptă caractere, schimbă lumea. Traian Brăileanu pedepsește prin deznodăminte aspre personajele care nu respectă legile nescrise ale unei societăți utopice. Mai târziu, în lucrarea tipărită postum și intitulată *Idealul de viață și conștiința morală*, Traian Brăileanu își va explica teoriile pe care le regăsim și în literatura scrisă în anii tinereții. Astfel, în studiul de sociologie menționat, Brăileanu va susține că este important ca individul să recunoască o ordine morală pentru că ea este cea din care se naște conștiința morală. Conștiințele individuale se unesc, după părerea sociologului, în comunitatea morală și ele stau la baza societății: „A avea conștiință morală înseamnă a recunoaște că există o ordine morală, a cărei tulburare o simțim prin zguduirea conștiinței noastre. [...] Societatea este un produs al conștiințelor morale individuale, care se înlănțuiesc și se unesc într-o unitate numită comunitate morală”¹⁸.

Personaje care sunt răsplătite pe măsura faptelor lor apar și în schițele umoristice *Dihania*, *Moartea iepii* și *Nunta lui Chirilă*, dar și în proza *Un flăcău tomnatec* sau în nuvela *Irina*. Chirilă care „îndrăznește” să se însoare ca un flăcău cumsecade, va ajunge încă o dată de râsul satului. Ilie din schița *Un flăcău tomnatec*, care își omoară vecinul din pricină că este îndrăgostit de nevasta acestuia, este la rândul său omorât de un armăsar sălbatic scăpat din grajd. Irina, personajul principal din nuvela omonimă, plătește îndrăzneala de a iubi în afara tainei căsătoriei prin izgonirea sa din familie și prin izolarea în cadrul societății sătești. Iubitul care o părăsește pentru a se căsători cu o femeie educată de la oraș va fi veșnic măcinat de remușcări și se va îmbolnăvi. Într-o lume ideală, dramele personajelor lui Traian Brăileanu ar putea fi depășite, însă autorul, în spiritul prozei realiste, preferă să pună semnul egalității între reechilibrare și resemnare. Rugăciunile târzii nu sunt ascultate. Când soția învățătorului din sat care o luase pe tânăra Irina în casă după ce aceasta fusese alungată de tată se roagă, miracolul

¹⁸ Traian Brăileanu, *Idealul de viață și conștiința morală*, București, Editura Eminescu, 2001, p. 5.

nu are loc imediat, așa cum am spera: „Doamne, ajută-i să poată purta năcazul căci sufletul ei e curat și neatins. Iar lui, celui vinovat, întoarce-i inima pre bine, să-și îndrepte păcatul”¹⁹. Costea nu se întoarce însă în sat pentru a se căsători cu Irina, care îi poartă în pânțele pruncului, ci își vede de viața lui alături de o femeie care l-ar fi putut propulsa în carieră. Irina se recuperează după lungi luni de suferință prin dragostea pe care o poartă copilului ei și în care își regăsește puritatea pierdută. Iubirea de mamă este cea care o salvează: „O slăbiciune dulce îi cuceri corpul. Gândea la copilul ei, la bunătatea bătrânilor și un sentiment de nerăbdare o cuprinse, să le poată respăli bunătatea cu tot sufletul, cu toată dragostea ce-i înviase în suflet. Oftând adormi Irina. Și pe razele de lună alunecau visuri luminoase, alungate de multă vreme de lângă sufletul fetei. Veneau acuma toate să-i mângâie somnul. Iar îngerul păcii îi puse mâna pe frunte și-i șterse genele ude de lacrimi... Un zâmbet de fericire trecu peste fața Irinei”²⁰.

Constantin Loghin consideră că schița *Dihania* este cea mai valoroasă proză a lui Traian Brăileanu, și că „în nuvelă nu a avut același noroc ca în schițe”²¹. Aceeași aserțiune este susținută și de Grigore C. Bostan și Lora Bostan, care afirmă în antologia *Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuți, 1775–2000* că nuvela *Irina* are „un subiect senzațional și un final cam forțat”²². Într-adevăr, schițele au un fir epic alert, pigmentat de situații neprevăzute și un umor sănătos, inspirat din literatura noastră populară, însă în nuvelă regăsim un altfel de Brăileanu, preocupat nu doar de descrierea unei societăți tradiționale, ci și de conturarea unor personaje complexe, a căror evoluție psihologică încearcă să o urmărească pas cu pas. Dacă în schițe, așa cum este și firesc, personajele sunt construite în jurul unei trăsături dominante (Ilie – marcat de nemulțumirea neîmplinirii în dragoste, ajunge la crimă, Tanasă – nu precupește nici un efort când este vorba de prinderea dihorului care îi face pagubă în gospodărie, Anton și Dumitru – mereu cu gândul la siguranța materială, Domnica și Simion – mânași doar de pasiune, Chirilă – omul cu puțină minte, aflat la marginea societății etc.), în nuvelă personajele sunt diferite, iar evoluția lor este urmărită atent. Nu este întâmplătoare alegerea Irinei ca personaj central al nuvelei lui Traian Brăileanu. Fin observator al lumii sale, tânărul sociolog simte schimbarea rolului femeii în societate. Femeile din această nuvelă sunt diferite de cele din schițele sale. În *Dihania*, nevasta lui Tanasă este sculată din somn în zi de sărbătoare cu noaptea în cap pentru a participa la prinderea lighioanei, în timp ce în schița *Un flăcău tomnatec*, Maria se căsătorește din cauza sărăciei cu un bărbat mai în vârstă care îi face viața amară. Deși îl iubește pe

¹⁹ *Irina*, în *op. cit.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 325.

²² Grigore C. Bostan, Lora Bostan, *Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuți, 1775–2000* (compendiu și antologie), Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 2000, p. 193.

Simion și ar putea să se căsătorească cu el pentru că este la vârsta măritişului, Domnica este bătută de tatăl ei și obligată să îl ia de bărbat pe Chirilă. Cu toate că astfel de scene sunt dublate în scrierile lui Traian Brăileanu de mult umor, totuși autorul surprinde tarele familiei din societatea rurală bucovineană, o familie ghidată doar de voința bărbatului: „Vaiete, plânsete, «ai să-l iei», «ba nu mă duc după el în ruptu capului» și câte de astea. Femeia plângea, băieții țipau, Anton striga, fata se bocea. La urmă o bătaie groaznică. Anton nu pricepea șagă. Îi luă pe toți de-a rândul. Îi trase o bătaie bună Domnichii, o buchisi bine și pe nevastă-sa și nu-i lăsă nici pe cei mici nemiluți. Târziu noaptea se molcomiră toți. Anton adormi liniștit ca un om ce-și făcuse datorința, ceilalți mai oftară și se mai pipăiră pe la coaste ori de-s întregi”²³.

Nu la fel stau lucrurile cu personajele feminine din nuvelă. Deși este una dintre cele mai frumoase fete din sat, Irina nu are gânduri de măritiş și își duce viața liniștită alături de tatăl și de bunica ei. Femeile din schițe nu sunt descrise din punct de vedere fizic și nici nu au cochetăria specifică naturii lor. Nuvela conține însă un scurt portret al Irinei în momentul în care se privește în apă: „Fata surăse privindu-se în oglinda apei. Știa și ea că-i frumoasă, căci avea șeptesprezece ani, iar păr negru și ochi albaștri n-aveau multe fete în sat. Despre mă-sa se spunea, că ar fi fost pe vremea ei cea mai frumoasă fată și dacă vrem să-i credem bunicii Irinei, fata îi samănă bucățică ruptă Catrinei, D-zeu s-o ierte. După ce se spală, fata se șterse cu mâneca cămeșii. De pânza aspră fața i se făcu roșă ca un bujor”²⁴. Irina trăiește din plin bucuriile simple din viața ei de fată săracă, muncind cu ziua alături de tatăl ei, Anton, sau citind cărțile din biblioteca unchiului ei învățător. Părăsită de Costea, Irina se schimbă definitiv, degradarea sa interioară culminând cu momentul în care încearcă să își ia zilele. Traian Brăileanu o descrie în paralel pe Elsa, „elegantă, fascinând împrejurimea, admirată de toți”, dar pierdută definitiv pentru că nu urmează glasul inimii. Femeile descrise de scriitorul bucovinean nu se pot împlini în iubire fie din cauza prejudecăților societății încă patriarhale de la începutul secolului XX, fie din pricina alegerilor greșite pe care le fac. Personajele masculine trăiesc aceleași drame, însă autorul le conferă puterea de a se elibera prin violență sau prin crimă. Celor două fețe ale femeii din nuvela lui Brăileanu, Irina-Elsa, ingenua-frivola, le corespund două personaje masculine, Ion și Costea, primul exponent al țaranului român vertical și onest, cel de-al doilea, desprins din aceeași comunitate, dar transformat definitiv de societatea modernă. Dragostea pe care nu o pot împărtăși cu ființa iubită, cu Irina, îi distruge: Costea cade la pat din cauza unei boli de nervi necunoscute, iar Ion pleacă la oraș în căutarea lui cu gândul de a-l ucide.

²³ *Nunta lui Chirilă*, în *op. cit.*

²⁴ *Irina*, în *op. cit.*

Deși exegeza de specialitate nu a primit prea bine nici în epocă, nici mult după aceea, nuvela *Irina*, această scriere literară a lui Traian Brăileanu este totuși, după părerea noastră, cea mai valoroasă scriere literară a sociologului. Această afirmație este susținută de modul în care se țese acțiunea în jurul unor personaje realist construite, de dibăcia autorului de a surprinde cele mai ascunse laturi ale eroilor săi, dar și de felul în care acesta reușește să descrie lumea satului bucovinean. Traian Brăileanu povestește cu același nesăț despre cum se desfășoară o horă în sat, cum se organizează o gospodărie țărănească sau cum muncesc țăranii la câmp. Descrierile caselor, ale locurilor sau ale oamenilor sunt scurte, scrise cu o tensiune care va deveni marca stilului lui Traian Brăileanu. Deși concise, aceste fragmente construiesc tablouri pitorești. Spre exemplu, în descrierea unei case din proza *Un flăcău tomnatec* regăsim arhetipul căminului care i-a legat pe oameni veacuri la rând de pământul Bucovinei: „O căsuță joasă unsă cu humă. Dinaintea casei o grădină neîngrădită, în dreapta șura cu grajdul, care dă spre gardul ogrăzii vecinului, iar dinapoia casei se întinde țarina mărginită în depărtare de dunga albastră a pădurii sătești”²⁵. Într-un alt text, în mai puțin de jumătate de pagină, Traian Brăileanu construiește o scenă a cositului care ne amintește de tabloul secerișului din romanul *Moromeții* de Marin Preda: „Lucrau oamenii pe îndesate. Ici coala țipă câte-o fată, de era desculță și călca pe-un broscoi rece sau de se resturna vreo căpiță, când o ridicau pe pari s-o ducă la stog. Căpițele stăteau roată pe lângă stog. Bărbați, descinși, ca să-i mai răcorească vântul pe sub cămașa udă de sudoare, împlântau furcoaiile de lemn în ele, se opinteau înfigând capătul ascuțit al furcoiului în pământ și ținându-l cu piciorul să nu se lunece, ridicau pala drept în sus, se aplecau apoi și prinzând furcoiul de jos aruncau fânul pe stog”²⁶.

Traian Brăileanu publică și o serie de versuri, *Îmi scrii*, *Baladă* și *Sonet* publicate în „Junimea literară” din Cernăuți, în 1904 și în 1910. La sfârșitul vieții, în perioada în care a fost încarcerat a scris, așa cum fiul său Tudor Brăileanu mărturisește, „poezii în care-și mărturisește credința în Dumnezeu și disperarea de a nu-și fi putut realiza idealurile”²⁷. Ne vom opri la aceste ultime versuri, dar și la două sonete, scrise în 1910. Este evidentă influența eminesciană în sonetul închinat iubirii, bărbatul îndrăgostit fiind dispus să renunțe la viață, în schimbul dragostei împărtășite: „Lasă să îngenunchi naintea Ta, iubită / Să-ți spun, ah, cât îmi ești de dragă / Că-și voiu jertfi viața mea întregă / și inima-mi în veci îți e robită. // Și de mai are viața vre-o ispită, / De ea privirea-ți blândă mă desleagă / În care pentru mine se încheagă / O fericire neînchipuită”.

²⁵ *Un flăcău tomnatec*, în *op. cit.*

²⁶ *Irina*, în *op. cit.*

²⁷ Traian Brăileanu, *Memorii*, București, Editura Albatros, 2003, p. 207.

Un alt sonet anunță parcă tragedia lui Traian Brăileanu, care moare în timpul detenției de la Aiud²⁸. La fel ca „pasărea surprinsă de vâltoare” al cărei zbor spre înălțimi este curmat, Traian Brăileanu se va stinge înainte de a-și îndeplini țelurile propuse: „O pasăre surprinsă de vâltoare / Cu țipet lung și jalnic rătăcește / Cătând să scape iarăș către soare. // Dar în zădar! Puterea-o părăsește: / Căzând din înălțime biata moare / În sânul rece-al mării ce nuntește”.

Poezia scrisă la sfârșitul vieții, în orele lungi când îndura chinurile închisorii și ale bolii necruțătoare, este profund religioasă. Ca în psalmii lui David, credinciosul invocă forța divină și conștientizează deșertăciunea existenței: „Scânteie disperarea în ochii prinși de friguri, / O, Doamne, dă-mi putere cu viața n-am sfârșit – / Unde sunteți idealuri și voi aprige visuri – / Zădarnice sunt toate, zădarnic am trăit?”²⁹. Într-un alt poem, intitulat *Știu*, Traian Brăileanu ni se înfățișează asemenea creștinului care a cunoscut revelația divină și care se resemnează fără frică în fața rânduiei pe care i-a pregătit-o cerul: „Ci, Doamne, știu că-n clipa despărțirii / De trup, ce se va-ntoarce-n lut, / Eu voi intra în sfera strălucirii / Căci suflet sunt din Suflul Tău născut”.

Printre scrierile semnate de Traian Brăileanu se numără și două scurte texte, *Deznădejde* și *Observații*, publicate în „Septentrion”³⁰ în anul 2007. Aceste texte³¹, puse la dispoziție de nora sociologului, Antoaneta Brăileanu, nu sunt relevante pentru literatura lui Traian Brăileanu, fiind de fapt transcrieri ale unor stări de spirit (*Deznădejde*) sau simple aforisme (*Observații*).

Puținele texte literare ale lui Traian Brăileanu nu se compară ca valoare cu scrierile sale din sfera științelor socio-umane, prin care s-a făcut remarcant în întreg spațiul românesc. Cu toate acestea, ele nu trebuie ignorate, pentru că surprind foarte bine viziunea acestuia despre om și despre lume.

²⁸ Traian Brăileanu se stinge din viață pe data de 3 octombrie 1947.

²⁹ *Ocnașul*, în vol. Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. 207.

³⁰ „Septentrion”, Rădăuți, anul XVIII, nr. 29, 2007, p. 23.

³¹ Textele au fost publicate în anul 2007 cu ocazia împlinirii a 125 de ani de la nașterea și a 60 de ani de la moartea lui Traian Brăileanu, trecut la cele veșnice în închisoarea din Aiud, pe 3 octombrie 1947.